

УДК 351.84:368.914

Т.В. Салькова, викладач

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕНСІЙНОЮ СИСТЕМОЮ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Т.В. Салькова, преподаватель

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМОВ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ ПЕНСИОННОЙ СИСТЕМОЙ НА РЕГИОНАЛЬНОМ УРОВНЕ

Tetiana Salkova, teacher

Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

IMPROVEMENT MECHANISMS OF PUBLIC ADMINISTRATION PENSION SYSTEM AT REGIONAL LEVEL

Розглянуто механізми державного управління пенсійної системи на регіональному рівні. Визначено напрями реформування та розроблені рекомендації щодо вдосконалення державного регулювання розвитку системи пенсійного забезпечення на регіональному рівні відповідно до економічних, демографічних та соціально-політичних умов.

Ключові слова: пенсійна система, солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, недержавне пенсійне забезпечення.

Рассмотрены механизмы государственного управления пенсионной системы на региональном уровне. Определены направления реформирования и предложены рекомендации по усовершенствованию государственного регулирования развития системы пенсионного обеспечения на региональном уровне в соответствии с экономическими, демографическими и социально-политическими условиями.

Ключевые слова: пенсионная система, солидарная система общеобязательного государственного пенсионного страхования, накопительная система общеобязательного государственного пенсионного страхования, негосударственное пенсионное обеспечение.

The mechanisms of government pension system at the regional level. The directions of the reform and recommendations for improving the state regulation of the pension system at the regional level in accordance with the economic, demographic, social and political conditions.

Key words: pension system, joint system of compulsory state pension insurance, funded system of compulsory state pension insurance, private pension provision.

Постановка проблеми. Проведення державної політики у сфері соціального захисту населення у відповідності з міжнародно-правовими, в тому числі з європейськими стандартами, є важливою передумовою успішної європейської інтеграції України. А тому дослідження механізмів державного управління пенсійного забезпечення як на загальнодержавному, так і на регіональному рівні, є актуальною науковою проблемою, адже вироблення дієвих соціально-захисних механізмів є необхідною складовою формування пенсійної системи як складової соціальної безпеки та соціального захисту населення.

Пенсійна система є надзвичайно важливою складовою системи соціального захисту громадян будь-якої держави. Її реформування в Україні, що здійснюється протягом останніх років, спрямоване на підвищення рівня життя пенсіонерів, подолання зубожіння та створення гідних умов для повноцінного існування цієї категорії населення згідно з їх віковими особливостями, забезпечення реалізації гарантованого Конституцією України права на соціальний захист у складних життєвих обставинах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Детально і послідовно різні аспекти вказаної проблематики досліджували такі знані у професійному колі науковці, як Болотіна Н.Б., Бурак В.Я., Гарасимів Т.З., Пилипенко П.Д., Синчук С.М., Сирота І.М., Сташків Б.І., Хуторян Н.М. та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Тематика запропонованого дослідження полягає в тому, що в Україні не доведено до логічного завершення процес реформування пенсійної системи. Зміст реформ, що пропонуються являють собою дослідження структури пенсійного забезпечення, проведення аналізу законодавчих актів щодо пенсійного забезпечення громадян, критичне осмислення практики його застосування.

Мета статті. Метою даної роботи є дослідження функціонування пенсійної системи України на регіональному рівні та надання пропозицій щодо удосконалення механізмів державного управління пенсійним забезпеченням, що сприяють вирішенню соціальних та індивідуальних запитів стосовно забезпечення гідної взаємодії між державною владою і населенням.

Об'єктом дослідження є процес реформування пенсійної системи на регіональному рівні.

Предмет дослідження є удосконалення механізмів державного управління пенсійної системи на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу. Ратифікувавши Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої сторони, Україна отримала інструмент та договір для своїх перетворень. Виконання вимог цієї Угоди дає можливість Україні в подальшому стати повноцінним членом в Європейському Союзі.

Стратегія сталого розвитку "Україна - 2020" визначає мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України. Метою Стратегії є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі. У Стратегії сталого розвитку "Україна - 2020" задля руху уперед виділяються такі векторами:

- *вектор безпеки*, який особливу увагу приділяє безпеці життя та здоров'я людини, що неможливо без ефективної медицини, захищеності соціально вразливих верств населення, безпечного стану довкілля і доступу до якісної питної води, безпечних харчових продуктів та промислових товарів;

- *вектор відповідальності*, який передбачає реформу системи соціального захисту; пенсійну реформу та інші вектори[1].

В умовах здійснення пенсійної реформи виникає потреба вдосконалення регулювання пенсійних правовідносин, які мають відповідати новим соціальним та економічним реаліям. Станом на 01 січня 2015 р. пенсіонерів в Україні 12,1 млн. (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції) [2]. А на обліку в органах Пенсійного фонду по Чернігівській області на початок звітного року перебували 367,5 тис. пенсіонерів [3]. Пенсія для цієї категорії населення є основним і єдиним джерелом засобів до існування.

Система соціального страхування була впроваджена в Україні з прийняттям 14 січня 1998 р. Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Закон України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" від 9 липня 2003р. сформував законодавчу основу для запровадження системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яка базується на чіткому розподілі матеріального забезпечення у похилому віці залежно від участі громадян у здійсненні трудового внеску до системи пенсійного страхування. Тут визначається структура та механізми функціонування двох обов'язкових складових трирівневої пенсійної системи (реформованої солідарної та обов'язкової накопичувальної систем пенсійного страхування).

Солідарність поколінь означає, що пенсії працівників, які завершили трудову діяльність, фінансує нинішнє покоління працівників, яке, своєю чергою, сподівається на фінансування власних пенсій наступними поколіннями. Солідарний принцип фінансування може мати місце лише при явному перевищенні чисельності молодих працівників перед кількістю пенсіонерів. Україна має вкрай незадовільне співвідношення осіб, які працюють та осіб, які знаходяться на заслуженому відпочинку. Наразі в нашій державі за чисельністю 100 працюючим відповідає 88 пенсіонерів, у 2025 році 1 працюючий утримуватиме 1 пенсіонера, а в 2050 році вже – 125 пенсіонерів на 100 працюючих. При цьому пенсійний вік в Україні –

один із найнижчих у світі. До прикладу, в Німеччині та США і жінки, й чоловіки виходять на пенсію у 67 років, в Естонії, Латвії, Канаді – у 65 років [4].

З 1 жовтня 2011 року набув чинності Закон України «Про заходи щодо законодавчого реформування пенсійної системи», який змінив умови призначення пенсій у солідарній системі, уточнив положення щодо обов'язкової накопичувальної пенсійної системи (другого рівня) та визначив умови участі недержавних пенсійних фондів на другому рівні. Право на призначення пенсії за віком мають чоловіки після досягнення 60 років, жінки – 60 років (пенсійний вік для жінок поступово збільшився з 55 до 60 років упродовж 10 років – на шість місяців кожного року) та наявності страхового стажу не менше п'ятнадцяти років. Мінімальний розмір пенсії за віком за наявності страхового стажу у чоловіків 30, а у жінок – 25 років встановлюється у розмірі прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, а максимальний розмір пенсії за таких умов не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність [5].

У нашій державі мінімальна пенсія встановлюється у розмірі прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, на 01 січня 2015 року становила 949 грн. Середній розмір пенсійної виплати по Україні на початок 2015 рік склав 1581,5 грн. [2], а по Чернігівській області – 1451 грн [3].

Нині діюча в Україні пенсійна система передбачає різноманітні види державного пенсійного забезпечення за різними законами. Суттєвою проблемою є відсутність єдиного кодифікованого акта, який би комплексно регулював усю систему відносин у царині пенсійного забезпечення. У змісті нормативно-правових актів є норми з технічним змістом, формули, розрахунки, які є складними для розуміння і застосування. Невчасно вносяться зміни у відповідні нормативно-правові акти, що призводить до дисбалансу у законодавстві. Виплати не завжди узгоджені з законом про державний бюджет України на відповідний рік, чим порушується принцип законних очікувань громадян, що є однією із визначальних ознак правової держави.

Перший рівень солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування забезпечує базовий дохід людини після виходу на пенсію та являє собою систему пенсійних виплат, внески до якої сплачуються усіма працюючими громадянами країни та їх роботодавцями.

Другий рівень накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в нашій країні не запроваджений. У зв'язку зі складною економічною ситуацією, держава повинна гарантувати надійність сплачених коштів у накопичувальну систему пенсійного страхування внаслідок фінансової кризи, інфляційних процесів, а тому необхідне правове регулювання належного управління пенсійними активами, побудова системи гарантування збереження пенсійних накопичень та вдосконалення системи адміністрування.

Перший та другий рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, другий та третій рівні – систему накопичувального пенсійного забезпечення. Солідарна та накопичувальна системи підвладні впливу різних ризиків: перша вразлива щодо демографічних ризиків і досить стійка до інфляційних, друга – навпаки. Реформована солідарна система враховує інтереси малозабезпечених верств населення, а накопичувальна – стимулює до пенсійних заощаджень усіх громадян, особливо з більш високими доходами.

Третій рівень складає система недержавного пенсійного забезпечення, що ґрунтується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 9 липня 2003 року, набув чинності 1 січня 2004 року визначив правові, економічні та організаційні механізми недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Але потрібно зазначити низький рівень довіри та недостатню обізнаність громадян з засадами

функціонування недержавних пенсійних фондів, внаслідок чого останні не стали дієвим інструментом залучення грошових коштів фізичних осіб для забезпечення гідної старості та не є вагомим джерелом інвестиційного ресурсу для потреб національної економіки.

Відповідно до ст.2 вище зазначеного закону система недержавного пенсійного забезпечення – це складова системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат[6]. Отже, у межах системи недержавного пенсійного забезпечення передбачається виплата додаткової пенсії, що формуватиметься за рахунок додаткових, добровільних внесків громадян або внесків роботодавців на індивідуальні рахунки платників. Розмір майбутньої пенсії залежить від розміру страхових внесків, періоду участі у пенсійній програмі, інвестиційного доходу й очікуваної тривалості життя [7, с.217].

Сьогодні державне управління розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення має охоплювати усі сфери її функціонування, а діючому організаційно-економічному механізму мають відповідати організаційні, інституціональні, правові та економічні умови, створення яких потребує всебічної інформованості населення, та спрямування інвестиційного механізму державного регулювання на збереження та примноження пенсійних активів[8].

Механізми формування недержавного пенсійного забезпечення становлять добровільні пенсійні заощадження громадян за рахунок здійснення ними або їх роботодавцями пенсійних внесків до: недержавних пенсійних фондів (за видами недержавні пенсійні фонди можуть утворюватися як відкриті пенсійні фонди, корпоративні пенсійні фонди та професійні пенсійні фонди); пенсійних депозитних рахунків громадян у банках; страхових організацій, з якими укладено договори страхування довічної пенсії, пенсії на визначений строк, страхування ризиків виплат пенсій по інвалідності та виплат у разі смерті учасника фонду.

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг у звіті про підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення зазначила, що станом на 30 вересня 2015 року в Державному реєстрі фінансових установ містилася інформація про 72 недержавних пенсійних фонди (далі НПФ) та 23 адміністраторів НПФ, а кількість учасників НПФ становила 834,2 тис. осіб при загальній вартості активів 2107,3 млн.грн.[9]. Довідково: станом на грудень 2003 року функціонувало 22 НПФ, що забезпечували додатковим недержавним пенсійним забезпеченням 31 тис.осіб, а обсяг залучених активів дорівнював 16 млн. грн. [10,с.388]. Отже, спостерігається зростання НПФ, а відповідно і збільшується кількість учасників.

Згідно з даними Державного реєстру фінансових установ НПФ зареєстровано у 9 регіонах України. Найбільша кількість НПФ зосереджена у м. Києві – 53, або 73,6% від загальної кількості зареєстрованих НПФ. Порівняно в АР Крим, Одеській та Херсонській областях налічується по 1 НПФ, або відповідно 4,2 % від загальної кількості зареєстрованих НПФ; у Харківській, Івано-Франківській та Львівській областях - по 2 НПФ, що становить 8,4 %, а у Дніпропетровській області - 4 НПФ, або 5,6%, у Донецькій області - 6 НПФ, або 8,3% [9]. На жаль, у Чернігівській області НПФ не створені.

Наразі пенсійна система України розбалансована й недосконала, що негативно впливає на життєвий рівень населення, стан забезпеченості й соціального захисту громадян. Низький рівень пенсійних виплат породжується економічними чинниками: безробіттям, низьким рівнем офіційної заробітної плати, тіньовими доходами населення тощо. А тому аналіз динаміки розмірів пенсій та їх диференціації дозволяє дійти висновку, що існує стійка тенденція до зведення гарантованого державою пенсійного забезпечення людей похилого віку (особливо жінок) на рівень, наближений до прожиткового мінімуму. Існує й інша

проблема – необґрунтована нерівність у розмірі пенсій, пов'язана з різними умовами пенсійного забезпечення, зокрема, за професійною ознакою.

Проведені дослідження дозволили констатувати, що розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні заважають проблеми пов'язані з недостатнім рівнем макроекономічної стабільності країни, недосконалістю законодавчого регулювання; нерозвиненістю фінансових ринків та відсутністю умов для довгострокового інвестування пенсійних активів; нерозвиненістю механізмів захисту прав вкладників та учасників фондів, низькою довірою населення до фінансових установ; низьким рівнем життя більшості населення та недостатність фінансових ресурсів багатьох підприємств; наявність проблем з розміщенням пенсійних активів на фінансовому та фондовому ринках, що знижує можливості отримання інвестиційного доходу[11].

Висновки і пропозиції. Удосконалення законодавчого регулювання та організаційного управління в системі пенсійного забезпечення в Україні повинне змінити баланс економічних і соціальних інтересів у державі, посилити стимулювання до праці та детінізації заробітної плати, вирішити проблеми трудової міграції, заохотити заощадження застрахованих осіб на можливі соціальні ризики тощо. Тож, необхідно диверсифікувати джерела фінансування пенсій на кшталт впровадження накопичувальних, обов'язкових і добровільних механізмів пенсійної системи, які відображають нові моделі суспільно-економічних відносин в процесі реформування ринкової економіки. А також, завершити реформування солідарної системи пенсійного страхування; здійснити впровадження накопичувальної системи пенсійного страхування; активізувати роботу в регіонах щодо недержавного пенсійного страхування; досягти певного рівня децентралізації при нагромадженні та використанні коштів Пенсійного фонду в регіонах; досягти повної інформованості суспільства про сутність та необхідність пенсійної реформи.

Аналіз регіональної системи пенсійного забезпечення (на прикладі Чернігівської області) показав, що при формуванні нормативної бази і розвитку приватних фондів відбудеться децентралізація пенсійного страхування. Для управління пенсійним забезпеченням на регіональному рівні необхідно задіяти наступні державні механізми: політичні, соціальні, економічні, управлінські, правові, бюджетні, організаційні, інституційні, інформаційні та ідеологічні. Відтак, проблему пенсійної системи України потрібно вирішувати комплексно.

Список використаних джерел

1. Стратегія сталого розвитку "Україна - 2020" : Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015[Електронний ресурс]: за даними сайту /Верховна Рада України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
2. Державна служба статистики в Україні[Електронний ресурс]:–Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Головне управління статистики у Чернігівській області[Електронний ресурс]:–Режим доступу до ресурсу: http://chernigivstat.gov.ua/statdani/Soc_zah/SZ1.htm.
4. Газета «Пенсійний кур'єр». – 2011 р. – №3(401).
5. Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» [Електронний ресурс]: за даними сайту /Верховна Рада України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
6. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [Електронний ресурс]: за даними сайту /Верховна Рада України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1057-15/>.
7. Правові проблеми пенсійного забезпечення в Україні: монографія/ Н.М.Хуторян, М.М.Шумило, М.П.Стадник [та ін.].- К.:Ін. Юре, 2012. – 540с.
8. Надточій А.О. Державне регулювання розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Дис.мех. держ. управління <http://mydisser.com/en/catalog/view/386/822/7535.html>
9. Кисіль Л. Н. Механізми державного управління пенсійним забезпеченням громадян в Україні. Дис.мех. держ. управління <http://mydisser.com/en/catalog/view/386/822/11708.html>